

**Александър Божинов**  
**МИНАЛИ ДНИ**

**София, 2017**

Всички права запазени. Нито една част от изданието не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

Използваните в книгата илюстрации са от архива на Александър Божинов.

© Александър Божинов, автор  
© Издателство „Изток-Запад“, 2017

ISBN 978-619-01-0014-0

**АЛЕКСАНДЪР  
БОЖИНОВ**

*Алкс. Божинов*

**МИНАЛИ**

**ИЗДАНИЕ, ДОПЪЛНЕНО  
С НЕПУБЛИКУВАНИ СНИМКИ**

**ДНИ**



ТАЗИ КНИГА ИЗЛИЗА ПО ПРЕДЛОЖЕНИЕ  
НА Г-ЖА ТАТЯНА ЛОЛОВА

## СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор.....	7
1882 година.....	9
Ехото от Сръбско-българската война 1885–1886 г.....	15
Димитър Великсин .....	20
Николай Павлович.....	27
Държавното рисувателно училище.....	29
Великденски шарени яйца.....	36
Алеко Константинов .....	41
Първият излет до Черни връх.....	43
Малка преписка със Стоян х. Анастасов Бешков, учител във Варна, сега покойник .....	46
Храмът „Св. Александър Невски“ .....	50
Благоустройството на София .....	53
Ярослав Вешин.....	57
Пътят на нашата карикатура .....	63
Вълци и овци.....	66
Как сразихме френската карикатура .....	69
Съдбата на нашите карикатуристи .....	71
В чужбина .....	76
Първият хумористичен лист с карикатури.....	81
„Българан“ .....	86
„Българан“ и Вълко Нейчев.....	87
В Италия.....	89
Иван Вазов .....	92

Пенчо Славейков.....	97
Литературни плагиати.....	101
Елин Пелин.....	103
Участието на българските художници на Международната изложба във Венеция и Юбилейната изложба в Рим.....	116
Петър П. Морозов.....	124
Ний летим на България помощ да дадем!.....	139
В Чорлу .....	144
В редакцията на в-к „Военни известия“ и сп. „Отечество“ .....	153
Отмъщението на земните пластове.....	157
„Кукуряк“ .....	161
Професор д-р Александър Балабанов.....	166
В Берлин.....	173
Начало на художествен куклен театър у нас .....	182
Отново в чужбина .....	185
В Прага.....	188
В Париж.....	195
Три целувки в развратния Париж.....	200
Дописни членове на Академията на науките и изкуствата.....	207
Мадара.....	209
„Комедия без име“ .....	212
„Скакалци“ – комедия от Ст. Костов.....	214
Петко Наумов (1879–1933) .....	217
Сава Огнянов (Некролог) .....	219
Кочо х. Калчев на посещение при мен.....	220
За карикатурата.....	224
Разговори с обикновените хора.....	231
Изложба на българските карикатуристи в Белград .....	238
При министър-председателя Георги Димитров.....	242

## ПРЕДГОВОР

Никога не съм мислил да пиша свои спомени. Събирах през живота си някои бележки за неща, лица и събития, които се отнасяха само до мен, защото не можеха да бъдат обект на широко обществено занимание. При това в нашата общественост аз заемах едно скромно място на художник, и то с жанр, твърде непознат още у нас и неутвърден като изкуство.

Мъчителни бяха за мен минутите, когато като сътрудник в различни вестници и списания трябваше да отбелязвам събитията и героите около тях през моите очи – през очите на карикатуриста, и да съчинявам карикатурите си. А дали правилно, без пристрастие съм разглеждал злободневните събития, това нека преценят други. Всякога с едно смущение съм се подписвал под рисунките си.

Попадах често в настроение и за литературна работа, и за изкуствоведска, защото мислех, че съм длъжен да кажа думата си по някои въпроси, по които другите мълчаха дълбокомислено, а те трябваше да бъдат изяснени. Някакъв огън гореше у мене за работа – художествена и литературна, и аз поддържах този огън в моето малко огнище, като слагах всекидневно съчки от моите знания и умения върху креещия огън, за да не угасне. Така правя и до днес.

Събитията се явяваха, изменяха, а наедно с тях и хората.

Аз живеех с тия събития, всякога с молива или писалката в ръка, дружах и с много от чинителите на събитията и си взимах бележки – някои върху дребни късчета хартия, а други оставаха в паметта ми.

Така у мене се събраха доста много спомени, защото и години доста много преживях.

Един ден се яви при мене представител от издателството на Писателския съюз и ми предложи да напиша някои от моите спомени и да ги предам на издателството. На тая покана отговорих благосклонно, защото тя идваше от място отговорно и осведомено, а не от случайно лице или издателство.

Дали това, което съм написал, ще бъде занимателно за моите читатели, дали в моите спомени ще има неща, които не са били известни досега, а ония, които са били известни, са били криво отбелязани, преценявани и предавани, това ще разбере, когато спомените ми бъдат разгледани от онези, които умеят спокойно да четат и да се пренасят назад в историята на нашия живот след Освобождението ни.

Тия спомени са едно кратко свое животоописание, казано сърдечно и без всякакви преувеличения, а онова, което не съм казал, то не би занимавало никого.

София, октомври 1957 г.

**Александър Божинов**



## 1882 ГОДИНА

Нашето семейство се премести от град Свищов в София през пролетта на 1882 г. В Свищов баща ми беше чиновник в Австрийската паракходна агенция. Той ползваше немски, но свободно говореше и на френски език. В София получи място в Българската народна банка, единственото наше финансово и кредитно учреждение по онова време.

Семейството ни броеше: баща, майка и пет деца – три момчета и две момичета; всичко седем души от семейството и едно прислужниче – осем. Осем души тежаха на една чиновническа заплата. История обикновена за много семейства. В София няхаме собствена къща, а живеехме из разни къщи „под наем“.

Аз бях четиригодишно дете, когато дойдохме в София. Настанихме се да живеем в една турска къща на ул. „Ломска“, близо до черквата „Св. Спас“. Как се казваше тая улица тогава, не помня, но, струва ми се, пак „Ломска“ се казваше. Къщата беше зад един хан, наречен „Карадимитри хан“, а по-нататък имаше джамия, неголяма, без особени архитектурни качества – проста джамия, която служеше за склад на военни вещи. Покрай джамията, по един „чакмак сокак“<sup>1</sup> се влизаше в двора на нашето жилище.

В средата на двора на нашето жилище се издигаше високо широко-разклонен орех, околоръст на дънера му имаше пейка за седене, пред ореха – голям пресъхнал водоскок, много плодни дръвчета в двора и хиляди гарги, които хвърчаха и грачеха цял ден по дърветата и по покрива на жилището ни. Тая картина много ме радваше, но майка ми постоянно благославяше гаргите за техния крясък и ги „изпращаше“ по дяволите.

През лятото и есента дръвчетата даваха много плод, особено имаше едни дребни ябълки, червени, много ароматни и много сладки.

В моята малка четиригодишна глава тая картина от стара София и от нашето първо столично жилище се е запечатала много ясно.

---

<sup>1</sup> По сляпа, задънена улица; улица без изход. – Б.р.

През 1884 г. се преместихме вече в по-удобна квартира на ул. (сега) „11 август“, в едноетажна, скоро построена, уютна къща, чийто притежател беше един майстор, дебралия, намусен, с увиснали мустаци, бавен ход и недружелюбен поглед.

В тая квартира и в тоя край на София преживяхме и Сръбско-българската война.

В началото на месец септември, в един хубав, слънчев, тих и топъл ден, баща ми ме хвана за ръка и рече:

– Ще те заведа да те запиша в училище.

И ме заведе в Денкоглуското училище на ул. „Алабинска“, сега „Алабин“. На същото място сега е Съдебната палата.

В обширния двор на училището шумяха, скачаха и се боричкаха голяма група дечурлига. Те тичаха из двора и се завираха в една дупка от някакво градено подземие, някакъв тунел, който беше задръстен с камъни и разна смет. Предполагам, че това е същото подземие, което се откри при копаенето при реставрирането на черквата „Св. Георги“, която е претърпяла много изменения и служби.

На ноември 1885 г. започна Сръбско-българската война за удоволствие на крал Милан сръбски. Затвориха всички училища в София, а помещенията им бяха приспособени за нуждите на войната – складове на военни материали, болници, войнишки помещения и други. По улица „Московска“, откъм източната страна, денонощно вървяха войски – редовна войска, опълченци, доброволци, обози – всичко това бързаше, почти тичаше да стигне до сръбската граница и да помогне на воюващия наш народ. На тая улица, тъкмо срещу северната страна на черквата „Св. София“, в една прихлупена къщурка беше дюкянчето на беден обуцар-кърпач. Той цял ден стоеше пред разкривената вратичка на работилницата си, посрещаше минаващите войски и викаше, колкото му глас държеше: „Ураа, с венци у Белград! Ураа, крал Милан без уши!“ И цялата тая върволица въоръжен народ, откъм „Св. София“ та чак до Подуяне, подемаше: „Ураа!“, без да знае кому отговаряше на поздрава. А снегът скърцаше под здраво стегнатите цървули на войниците и опълченците, защото месец ноември се случи тая година снеговит и суров.

*Война позорна, война проклета –  
О, Боже, всяка война такава е!  
Скоро ти нашите мирни полета  
С мъртви посея, с кърви накваси.*

(Иван Вазов, „Сливница“,  
сбирка стихове, 1885 г.)

Пукотът на топовете от боевете при Сливница ясно се чуваше в София и стъклата на прозорците се тресяха и звънтяха, а през нощта по ясното зимно небе безбройни „падащи звезди“ се спускаха и кръстосваха, като че ли целият тоя небесен свод, с всичките си светила искаше да се изсипе върху главите ни.

Видение дивно и прокобно – невиджано дотогава и неповторено до днес.

Небесният щурм на звездите внесе смущение и голям страх у всички софиянци, а суеверните се кръстеха и мърмореха: „Това е божие наказание, загдето се сбиха двата братя християнски, и тия звезди ще паднат върху главите ни, ако не тая нощ, то непременно утре, през нощта.“

В такива минути е занимателно за човек да слуша простите наивни душици, чиито въображение и страх рисуват картини, които само те виждат и чието обяснение само те могат да дадат. Нашата прислужница Христина, 18–20-годишна, която понакуцваше с левия крак, мургава и добродушна, обясняваше на събралите се: „Това са душите на измрели човеци, които са загинали в битките, па сега бегат по небето да си намерят свърталище...“

Тая нощ, макар толкова мразовита, ние всички, от всички къщи на квартала бяхме на улицата и гледахме с халдейско дълбокомислие великолепната игра на звездите – старите се попрекръстваха от време на време, добре посветените в тайните на природата, като нашата Христина, обясняваха небесното явление, а ние, дечурлигата, треперейки от студ и неведение, се мушкахме около по-възрастните наши близки да се стоплим.

Войната свърши за един месец и няколко дни. Победоносните наши войски започнаха да се завръщат. Пленените сръбски войници, облечени в сини шинели и също в сини шайкачи (шапки), бяха разпуснати да си идат свободно по домовете. По трима-четирима, някои и сами, изтощени и измръзнали, умислени, с наведени глави, кретаха свободно по улица „Московска“ – те излизаха от двора на Първа мъжка гимназия, където бяха събрани. Сега в това старо, солидно здание са събрани няколко научни института.

Това, което разправих дотук, може да го смятате като увод на моите спомени. В междината от 1885 до 1888 г., ако от паметта си успея да изчопля нещо, което би било занимателно за моите четци или твърде характерно за живота отпреди толкова далечно време, ще разкажа и него. Понякога има много дребни неща, малки случки, в които човек се спъва в живота си и би искал да разкаже и за тях някому, да ги разправи дори в подробности, дори и да са незначителни дреболии.

Например: Фердинанд дойде в София на август 1887 г. Не помня добре дали и майка му, княгиня Клементина, или както всички в България я наричаха баба Клементина, дойде с него или малко по-късно, но през зимата, на Коледа, тя устрои елха за децата от основните училища.

Елхата беше уредена в двореца (сега Национална галерия), в една от стаите на партера, надясно от главния вход. От всяко отделение из училищата бяха избрани по едно-две деца да присъстват на елхата. От нашето второ отделение бяхме избрани две момчета – едното не помня кое беше, другото бях аз.

По какви съображения попаднах и аз в избора на присъстващите, това не знам, но когато съобщих това нещо на майка си, в дома ни настъпи голямо смущение. Това смущение настъпи, защото аз нямах облекло за такива „официални случаи“, а още и затова, че майка ми и баща ми не вярваха за тая покана и помислиха, че аз си правя някаква шега. Баща ми скочи да отиде в училището, да пита нашия учител дали е вярно, което съм казал, и като получил утвърдителен отговор, връща се вкъщи и съобщава на майка ми, че няма лъжа.

След няколкоминутно съвещание баща ми ме накара да се облека и ме заведе в един дрехарски магазин, от който ми купи дрехи – матроски костюм, матроска шапка и нови обувци. Зимното ми палто не беше много по дворцовия етикет, беше доста извехтяло и изтъркано, но като вляза вътре в салона, кой ще знае какво е било връхното ми палто – знаех, че преди да се влезе в салон, връхните палта се събличат.

На другия ден, с файтон баща ми ме заведе в двореца. Влязохме в двореца през главните източни врати и спряхме долу, пред вратите под балкона. Баща ми пожела „на добър час“, а дворцовата прислуга ме взе и ме пусна в коридора отдясно, като ми каза:

– Върви направо и като дойдеш до вратата отляво, тя е отворена, влез вътре.

Всичко това беше за мене сън – като насън влязох през грамадните железни врати на двореца, спрях пред високите врати, подеха ме съвсем чужди хора, посочиха ми дълъг коридор, по който трябваше да мина, и тъпчих по мек и безкрайно дълъг килим.

Когато плахо се понесох по мекия плътен килим, мислех: „Кога ли ще стигна до тая вълшебна врата, която била отворена, и аз ще трябва да вля-

за вътре в осветената зала и да се представя на баба Клементина, как ще вляза и какво ще кажа на тая августейша бабичка?“ Майка ми не ми даде по тия въпроси никакви указания – тя само ми каза:

– Слушай, пък като влезеш там, да не вземеш да подсмърчаш, ако носът ти е влажен – ще извадиш кърпицата си от джобчето на дрешката и ще се обършеш.

И тя сложи в лявото джобче на костюмчето ми една чиста, хубава носна кърпица и я поръси с две-три капки от някакво ливанто.

Нетърпелив да стигна до вълшебната врата, повдигнах полунаведената си глава и съзрях отсреща фигурата на едно също като мене момченце, облечено също с такива като моите дрешки, и то пъпли по мекия килим и бърза да стигне до „отворената“ врата. Аз се зарадвах, много се зарадвах: няма да бъда сам – каквото прави това момче, ще правя и аз, каквото ще приказва то, ще приказвам и аз – може би неговите родители са му казали какво трябва да прави и как да се държи.

Аз намалих хода – стори ми се, че то не върви бързо и ще влезе след мене, а аз исках да влезем наедно. И ето че сънят се усилва – това момче, колкото по се приближаваше до мене, толкова по ми приличаше. Спрях се, спря се и то. Отляво чух шум, шум от детски гласове, видях и отворената врата, от която идваше обилна светлина. Направих още няколко крачки и тогава разбрах, че съм вървял точно срещу грамадно, почти колкото цялата стена огледало и че тъпчещото по килима момченце съм бил самият аз. Добре че вратата беше отдалечена около два метра от огледалото, инак това съновидение кой знае какви последствия щеше да има за мене. Най-малкото щях да се върна у дома със спукана глава.

Изправих се пред отворената врата и в блестящо осветения салон пред мене се откри картина: издигаше се грамадна елха, която почти опираше до тавана, в средата на салона, богато окичена и ярко осветена с безброй пъстри свецици. Нито се учудих, нито смутих – стоята беше препълнена с деца от нашето и от други училища и аз се чувствах в моя среда. Всяко от тия деца държеше по някакъв коледен подарък в ръцете си. Но тъй като бях нарушил протокола – пристигнах 20 минути по-късно от определеното време, баба Клементина беше раздавала подаръците и аз останах на сухо. Когато влязох в залата с елхата, до вратата стоеше офицер, който, като ме хвана за ръка, каза ми: „Момченце, много си закъсняло“ – и ме приближи до височайшата домакия.

Баба Клементина беше стъпила на някакво специално подиумче и с ножици режеше украшенията на елхата и ги раздаваше на децата. До нея стоеше и поемаше дрънкулките една от придворните дами, суха, слаба, неугоена още, с която княгинята говореше на френски. Дамата, която стоеше до баба Клементина, ме представи, каза й, че аз съм от закъснелите. И тя само ме погледна със старческите си очи, обърна се, отрязва

три дрънкулки от елхата и ми ги подаде – един шоколаден пишов, една свирка-тръба от стъклените украшения, с някакво червено пискюлче, и едно пакетче шоколад. Едрите подаръци баба Клементина беше вече раздала и аз, като беднаго Лазара, обрах трохите.

Пишовът и пакетчето шоколад бяха от чист шоколад – тогава соята не беше още позната и никакви други шоколадови фалшификати не се изнасяха на пазара, а стъклената свирка, като всяка свирка, пищеше и аз успях още на втория ден да я счупя.

Тържеството, като всяка дандания, свърши. Една друга дама, която говореше на български, ни осведоми, че коледният прием е вече свършил, накара ни да се поклоним на домакинята, да ѝ кажем „merci“ и „лека нощ“ и кротко да си отидем вкъщи. Така и сторихме.

Беше вече смъргнало, упътих се за към дома – жилището ни не отстоеше много далеко от двореца. У дома ме очакваха с нетърпение. Аз стисках здраво в ръцете си „подаръците“ – не смеех да ги сложа в джобовете на горното си палто, защото не вярвах в здравината им, а и сам-там бяха и продънени. Когато влязох вкъщи, цялото домочадие извика „ура!“ и взеха да ме разтърсват и разпитват къде са ми подаръците и как е било в двореца.

Показах какво съм получил от баба Клементина и споделих впечатлението ми от цялата обстановка. Почувствах, че не останаха много очаровани от това, което им разправих. Майка ми само се смееше и оглеждаше новите ми дрешки и дрънкулките от елхата. Баща ми се завърна след половин час и всички взеха да му разправят моите „новини“ от двореца и за „подаръците“. Той се поусмихна и се обърна към майка ми:

– Само дето похарчихме толкова пари да го облечем.

Но майка ми, като всички майки и практични жени, му отговори:

– Ех, той и така имаше нужда от едни по-хубави дрешки и обуца, сега тъкмо за празниците.